

მამუკა ცუხიშვილი

დავითგარეჯი

წინამდებარე წერილის მიზანი არის დავითგარეჯის, როგორც საქართველოს ისტორიის შეძლებენელი ნაწილისა და როგორც უდიდესი სასულიერო, საეკლესიო, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი დანიშნულების სამონასტრო კომპლექსის კუთვნილების საკითხის გარკვევა.

დავითგარეჯის შესახებ დღემდე არაერთი მონოგრაფია და ნაშრომი შეიქმნა, არაერთი მეცნიერი, მკვლევარი თუ მოხალისე შექმნა თავისი კალმით მის წარსულს; ამდენად არ ჩავთვალეთ საჭიროდ გადმოგვწერა (როგორც სწევებით ჩვენში) მისი უდიდესი წარსულის მატიანე... აქ თავი მოუკეთეთ ამონარიდებს სამეცნიერო შრომებიდან, რომლებშიც საუბარია დავითგარეჯის კუთვნილების შესახებ. მათ საფუძველზე შევიძლია სმამაღლა, მთელი მსოფლიოს გასაგონად ვთქათ — დავითგარეჯის მთელი სამონასტრო კომპლექსი დღიდან დაარსებისა (VI ს.) დღემდე ეკუთვნის საქართველოს, როგორც სარწმუნოებრივ-ისტორიული, ისე ტერიტორიული თვალსაზრისით.

დავითგარეჯის მონასტრები თავისი ნაგებობებით, ტაძრებითა და მიწა-მამულებით არასოდეს არ გასცილებია საქართველოს ტერიტორიულ საზღვრებს და ის დღემდე რჩება არა მარტო ჩვენი ქვეყნისა და ერის, არამედ მსოფლიოს რელიგიური, კულტურული და პოლიტიკურ-სოციალური მემკვიდრეობის ერთ-ერთ უმთავრეს ბურჯად.

დავითგარეჯის ტერიტორიების ხელყოფის მცდელობისას არაერთხელ მომხდარა საღვთო საწაული, რომლის ნათელი დადასტურებაცაა მიწისძერა ზუსტად იმ დროს, როდესაც გვედავებოდნენ და სწორედ იმ ქვეყანაში, რომელიც გვედავებოდა ჩვენს კუთვნილს, ჩვენს წარსულსა და მომავალს!

შთამომავლობას კი შევახსეწებთ — დავითგარეჯი საქართველოა! საქართველო დავითგარეჯია და მისი დაცვა, მოვლა, პატრიონობა, გაფრთხილება, თუნდაც სიცოცხლის ფასად, ჩვენი მოვალეობაა!

შესაგალი

„ქართლის ცხოვრების“ ჯუანშერისეულ ტექსტში ვკითხულობთ: „... და მოკუდა კათალიკოსი ჩერმაგ, და ამავე, ფარსემან მეფემან, დასუა საბა. აქადგან არღარა მოიყვანებოდეს კათალიკოსასა საბერძნეთით, არამედ ქართველნი დასხდებოდეს, წარჩინებულთა ნაოესაგნი და მოკუდა კათალიკოსი საბა, და მანვე მეფემან დასუა კათალიკოსად ევლათი. მეფე ფარსემანის-ზე მოვიდა იოვანე შუამდინარით, რომელსა ეწოდა ზედაზნელი, განმანათლებელი ქართლისა და განმწმენდელი სჯულისა, მაშენებელი ეკლესიათა, რომელმან ქმნა სასწაულები და ნიშები მრავალი“¹.

ამავე გვერდზე, ჩანართში ჩამოთვლილია ასურელი მამები სრულად: „იოვანე ზედაზნელი, დავით გარესჯელი, სტეფანე ხირსელი, იოსებ ალავერდელი, ზენონ იყალთოელი, ანტონ მარტომყოფელი, ისე წილკნელი, თათე სტეფანწმინდელი, შიო მღვიმელი, ისიდორე სამთავნელი, აბიბოს ნეკრესელი, მიქაელ ულუმბოელი, პიროს ბრეთელი და ელია დიაკონი“².

მოძღვრისა და წინამძღოლის იოვანე ზედაზნელის შემდგომ ყველაგან და ყველა ჩამონათვალში გვხვდება დავით გარე(ს)ჯელი, რომელზეც ჯუანშერი წერს: „წმიდა მამა დავით იყო ქუეყანით შუამდინარით, რომლისა შშობელთა არა მეცნიერ ვართ. ესე დამოწაფებული იოვანეს თანა მოვიდა, და განვიდა გარესჯასა უდაბნოსა, ერთის ოდენ მოწაფითა, რომლისა სახელი [არს] ლუკანე“³.

როგორც ვხედავთ, უძველესი ქართული წერილობითი ძეგლი მოკლედ და ლაკონიურად აღწერს დავითის, ცამეტათგან ერთ-ერთი ასურელი მამის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ადგილს, რომელსაც ერქვა გარეჯა/გარეჯი.

დავითზე იმავე ცნობას გვწვდის ვახუშტიც: „დავით-განმანათლებელი და აღმაშენებელი ეკლესია-მონასტერთა გარეჯის უდაბნოისა“⁴.

ჯუანშერის შემდეგ დავითგარეჯს შექო ჟამთააღმძწერელი, რომელიც XIII საუკუნის 70-იანი წლების მოვლენებზე მოგვითხრობს: „მეფემ აღაშენა პალატსა შინა მონასტერი, ისანთა, საყოფელად მეტებთა ღმრთი-შშობელისა, და შეამკო განგებითა დიდითა, და შესწირნა სოფელი და ზუარნი და განუჩინა მონაზონთა საზრდელი და სამოსელი. და განაგო განგებითა კეთილითა. და წარვიდა ურდოსა, და მას შინა ყოფასა მეფისასა სთხოვეს საფასე ურიცეკ მეფესა, განზრახვითა საღუნისითა. რქუა მეფესა სადუ: „უკეთე მომცე დმანისი, მე მივსცე საფასე ყაენსა“. ისმინა მეფემან, და უნებლივად მისცა დმანისი და მიმღვომი მისი... ხოლო იქმნა კეთილიცა საქმე მონასტერთა და გლახაკთა მიმართ, რომელი დღეთა ცხოვრებისა მისისათა მან მისცა ყალანი და მალი ათორმეტითა უდაბნოთა გარესჯისათა,

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბილისი, 1955, გვ. 207.

² იქვე, გვ. 208.

³ იქვე, გვ. 209.

⁴ ქართლის ცხოვრება, ტ. IV ვახუშტი, გვ. 118.

და განათავისუფლა ქუეყანა გარესჯისა, და მსახურებდა მეფესა დიმიტრი⁵.

ეს ხდება XIII საუკუნის II ნახევრის საქართველოში, მაშინ როდესაც მეფე დემეტრე (იგივე დიმიტრი) II-მ „სამონძოლო“ ვალდებულებათაგან (ყალანი და მალი) განათავისუფლა გარეჯის მონასტერი, რომელიც გარკვეული პერიოდი დაპერობილი ჰქონდათ მონღლოლებს. მართალია, მტერმა სანაცვლოდ დმანისი მოითხოვა, მაგრამ ესეც ღროვებით აქტი იყო. დედაეკლესიის წარმში დაბრუნებული და მტრისაგან განთავისუფლებული დავითგარეჯის სრული სამონასტრო კომპლექსი ამიერიდან (1277-1278 წწ.) უშუალოდ მეფეს ექვემდებარებოდა. სამეფო კარს ასევე ნაბრძანები ჰქონდა მიმდებარე ტერიტორიების განკარგვა, შზრუნველობა და მეთვალყურეობა, რითაც კიდვე უფრო განმტკიცდა ისტორიული სამონასტრო ანსამბლის სიძლიერე.

იმთავითვე უდიდესი საეკლესიო-სასულიერო და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა წმიდა დავითის მიერ დაარსებულმა სულიერების ნაფოსაც დედობა. ეჭვგარეშე ის ფაქტი, რომ აქ მოღვაწე სასულიერო პირებს გადამწყვეტი სიტყვა ეთქმოდათ შეუ საუკუნების საქართველოში: „მოუწოდა მეფემან კათალიკოსა აბრაკამს და ეპისკოპოსთა, მონასტერთა და უდაბნოთა გარესჯისა მღვდელ-მონაზონთა, და ყოველთა მთავრთა სამეფოსა მისისა“⁶.

ისევე როგორც გელათის მონასტრის წინამდღვარი, გარეჯის „ათორ-მეტთა მონასტერთა“ არქიმანდრიტი (ე.წ. დიდი მონასტრის წინამდღვარი, მმართველი კომპლექსში შემაგალი ყეველა მონასტრისა) მონაწილეობს სამეფო კართას არსებული დიდი დარბაზის მუშაობაში. ხოლო XVI საუკუნიდან ამავე დარბაზის სრულუფლებიანი წევრები არიან ანჩის საარქიმანდრიტო მონასტრის დაწინაურებული მღვდელმსახურები და „გარეჯელნი“, ანუ გარეჯის „ათორ-მეტთა“ მონასტრის წინამდღვრები.

გარდა იმისა, რომ დავითგარეჯის მონასტრის მონაწილეობა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ საქმიანობაში დადასტურებულია, ასევე ცნობილია ორი ფაქტი. პირველი: მონასტრის ძმობას ევალებოდა „გარეჯელი ძღვენით“ ანუ ტკბილეულითა და დესერტით მოემარაგებინა სამეფო ოჯახი. ძღვენში შედიოდა გარეჯის ბაღებში მოწეული ზილი და თაფლი, რომელიც სრულიად საკიარისი იყო წლიდან წლამდე. მეორე: სამეფო ოჯახში, საშობაო და სააღდგომო მარხვების დროს, მონასტრიდან მიწვეულ ორ მღვდელმსახურს უფლება ჰქონდა აღესრულებინა საღმრთო ლიტურგია და სტუმარ-მაპინძლებისთვის წაეკითხა სახარება და ფსალმუნები.

როგორც ვიცით, უშუალოდ დავითგარეჯის მიმდებარე ტერიტორია მოუსავლიანი და უწყლო იყო, თუმცა რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში იქ მოღვაწე სასულიერო პირები არა მხოლოდ საკუთარ თავს ირჩენდნენ, არა-ამედ სამეფო ოჯახს ტკბილეულ-დესერტით ამარაგებდნენ და მონასტერში მისულ სტუმრებსაც პირნათლად უმასპინძლდებოდნენ.

⁵ ქართლის ცხოვრება, უამთააღმწერეული, თბილისი, 1959, ტ. II, გვ. 271.
⁶ იქვე, გვ. 267.

იბადება კითხვა: საიდან ჰქონდათ ამდენი შესაძლებლობა? — ღმრთის წყალობითა და მუხლჩაუხრელი შრომით.

მონასტრის სამხრეთით (თანამედროვე აზერბაიჯანის ტერიტორიების — ყაზახისა და აღსტრაფის რაიონების — სიახლოეს), ქართულ მიწებზე და იქვე მონასტრის მახლობლად გაშენებული ბაღ-ვენა ხები, ბოსტნები და სათიბ-საძოვრები სანიმუშოდ მოვლილი და, ამდენად, მოსავლიანი იყო.

„ოუმცა გარეჯის ლავრა უწყლოა და ცხელი, მაგრამ უწინ მშრომელი ბერებითგან დარგულა ხევში ხეხილი: ნუში, ჭერამი, ატამი, კაკალი, თუთა, ხართუთა და სხვა. განგებ მათოვის გაკეთებულ მოფერდო ალაგზედ, ქვა და მიწით შემაგრებულ ხევებში, პირიდამ აყოლებული, ვიღრე უდაბნოს მთის თავამდე, ერთი მეორეზედ მოშორებით, თითქოს გალავნით, ნაკვეთ-ნაკვეთ, მიწებად დაყოფილი; როგორც ბაღი, ისე დარგული ხეხილი და მწვანე თივა ახარებენ მნახველის გულს. ამნაირად არიან გარესჯის უდაბნოს ყველა კალთები და მონასტრების ალგილები“⁷.

შენიშვნის სახით ვიტყვით, რომ მღვდელ-მონაზონ კალისტრატე ჩიჩუას მიერ აღწერილი ეს ეპოქა მეტად დარიბია ყოველი თვალსახრისით; დავით-გარეჯში მხოლოდ ნათლისმცემლის მონასტერი აგრძელებდა სიცოცხლეს, თუმცა ნაშთი ძველი დიდებისა ნამდვილად იგრძნობოდა XIX საუკუნის 80-იან წლებშიც.

1810 წელს გამოცემულ ღოკუმენტში ვკითხულობთ: „ნათლისმცემლის მონასტრისა არის — პირველი სოფელი ხაშმი, სანატრელის მეფის ირაკლის მოწყალებით და შეწევნით აშენებული, სოფელ მანავში აქვს ზვრები, რომლისგანაც ბერების მუშაკობით მოვისთვლებით ასს საპანეს ღვინოს; აქვს სოფელი კახეთში საბუე; კუალად სოფელი ფაშაანი, სოფელი სამღებრო, სოფელი ჭვიროსი...“⁸. ამ სოფლებიდან მიღებული შემოსავლითა და ბერთუბნის მიმდებარე საძოვრებით ეკონომიკურად ღონიფრად გრძნობდა თავს დავითგარეჯის უდიდესი სამონასტრო კომპლექსი.

ის, რომ დავითგარეჯი გარეკახეთში მდებარეობს და საუკუნეების წინ სწორედ საქართველოს ამ საზღვრუებთან ელნი (მომთაბარე ტომები) მხოლოდ დროებით დასცემდნენ კარვებს, ირკვევა შემდეგიდან: „ჭალას ქუეთ, მტკურის მახლობლად დროებით ესახლნენ ელნი დემურჩასალნუ, სავსენი პირუტყვითა, რამეთუ ზამთარ სითბოთი და ტყითა და ბალაზითა მოუკლებელი არის ადგილი ესე და პირუტყვინი მათნი დგებოლნენ გარეჯის მთასა ზედა, რამეთუ რაოდგნი წყარონი სდიან მთასა მას, მლაშენი არიან და პირუტყუთა შემრგონი“⁹.

როგორც სადღეისოდ გაგარკვიეთ, ერთადერთი ადგილი, სადაც ეს „მლაშენი წყალნი სდიან“, არის თანამედროვე ბერთუბნის მონასტრის მიმ-

⁷ კალისტრატე, მღვდელ-მონაზონი, დავითგარეჯი, თბილისი, 1884, ე. ხელაბის სტამბა, გვ. 25.

⁸ ხელ. საბ. N: 1771.

⁹ ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, განუშტი, გვ. 332.

დებარე ალაგები, რომლებიც მაშინაც და დღესაც ეკუთვნოდა და ეკუთვნის საქართველოს....

მომავალი თაობისათვის გაუგებარი, გაურკვეველი და „სამკითხაო“ რომ არ ყოფილიყო, ვინ იყვნენ ელნი, საიდან მოვიდნენ და რატომ იდგნენ გარეჯის მთების სიახლოეს, გახუშტიმ თვითონევე განმარტა: „ხოლო რაოდენი ელნი დავსწერნეთ ქართლს, ზამთარ არიან ამ ადგილებთა შინა და ზაფხულს აღვლენან ყაიყულოს* და პალაკაციოს** მთასა ზედა“¹⁰.

როგორც ვხედავთ, დავითგარეჯის ყველა მონასტერი და ტაძარი, დაარსების დღიდანვე ძედებარეობდა და დღემდე ძედებარეობს მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე... და პირიქით, ქართველებს ჰქონდათ გაულენა ამჟამად თურქეთის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის ტერიტორიების იმ ნაწილებზე, რომლებიც ზემოთ მოვიხსენიეთ (ყაიყული, პალაკაციო, ხორასანი).

ამდენად, დავითგარეჯის დამაარსებელთა და იქ მოღვაწე მამათა აგებული ტაძრები ტერიტორიულად ყოველთვის საქართველოს ეკუთვნოდა და ეს მონასტრები ყოველთვის საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდნენ.

ჩვენი მიზანი არაა სრულად მოგითხოთ დავითგარეჯის ისტორია, ან მასში რაიმე ახალი ფაქტი აღმოვაჩინოთ. თუმცა ძირითადი სათქმელის თქმამდე ჩვენი ისტორიიდან რამდენიმე ისეთ ფაქტს გაგახსენებთ, როდესაც ბეწვზე ეკიდა დავითგარეჯის მონასტრის მომავალი, მაგრამ ყოვლადმოწყვალე ღმრთის ნებით დღემდე არსებობს, ცოცხლობს და ზარების რეკვით გვიხმობს, რათა შინა თუ გარე მტრებისაგან დავიცვათ, როგორც უშუალოდ დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსი, ისე სრულიად საქართველო!

1265 წლის გაზაფხულზე, როცა ბერქა ყაენის პირველი ამაოხრებელი ლაშქრობის უმწვავესი ჭრილობები ჯერ კიდევ არ ჰქონდა მოშუშებული საქართველოს, მან დიდალი ლაშქრით გადაწყვიტა მეორედ გაევლო „მუსრი“ ივერიისათვის და: „ბერქამან მოახსრა ქუეყანა შირვანისა, პერეთი, კახეთი და ყოველი ორის პირი და მოვიდა ლაშქარი ტფილისამდე, და მრავალი სული ქრისტიანე მოსწყვედეს, ხოლო ბერქა ყაენი დადგა მთათა შინა გარეჯისათა. მაშინ მოხედნა ღმერთმან ქუეყანასა ამას წყალობით და ყაენსა აბალას, შეედვა სალმობა რამე ბერქას, და მოკუდა“¹¹. რის შემდეგაც თანმხელები სარდლობა და ჯარი იძულებული შეიქმნა მიცვალებული ყაენიანად უკუქცეულიყო: და „წარიღეს მკუდარნი, და განვლეს კარი და-

¹⁰ ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბილისი, 1973, გვ. 3323.

¹¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. II, ყამთააღმწერებული, თბილისი, 1959, გვ. 254.

* ყაიყულო — ისტორიული მხარე აბოცის (აშოცის) ნაწილი, ახლანდელი სომხეთის რესპუბლიკის ლუკასიანის რაიონის ტერიტორია, პერიოდულად ხან საქართველოს და ხან სომხეთის გაულენის ქვეშ იყო.

** პალაკაციო — მხარე ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში, ახლანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე; აბოცის, ჯავახეთის, კოლა-არტაანისა და კარის (ყარსის) შემოგარენში მდებარე მიწები. ერქვა ასევე „ჩრდილი“ (თურქულად „ჩილდირი“).

რუბანდისა. ესრეთ დამშვიდნა ქვეყანა ესე“, მაგრამ მტრის ჯარმა მოსპო მტკერის მარცხნით მდებარე სოფლები, ასევე იორისა და ალაზნის ქვემოთ მდებარე უდიდესი საგარეულები, სოფლები დიდი ხნის მანძილზე „უნაშენ“ და „აოხრებული“ დარჩა.

უმძიმესი ხევდრი ერგო თავად გარეჯის მონასტრის მეურნეობას. მის მიმდებარედ არსებული სოფლები და მამულები თითქმის განადგურდა, მწყობრიდან გამოსულმა სარწყავმა სისტემამ პრაქტიკულად აყვავებული ბალბოსტნები გადააშენა. XIII საუკუნის II ნახევრიდან გარეჯის მიმდებარედ, კრძოლ, მის სამხრეთი არსებული ერთ დროს უდიდესი სამეურნეო მამულები გაუდაბურდა და საძოვარ-სანადიროდ იქცა. ოუმცა, არ დანგრეულა არც ერთი ტაძარი, ისინი ღმრთის წინაშე მლოცველი წმიდა მამების ველრების ძალამ დაიფარა, მოძალადე ყაენი კი გარეჯის მთებზე ფქნის დადგმისთანავე გარდაიცვალა!

დავითგარეჯის მონასტერთა ნაწილი, სამწუხაროდ, ვერ გადაურჩა მტრის რისხვას თემურლენგის დროსაც (1386-1404). მისმა მრავალგზისემა შემოსევებმა დიდი ზიანი მიაყენა გარეჯის მონასტრებს, რასაც მოჰყვა სასულიერო ცხოვრების მოშლა რიგ ტაძრებში: „ჩუენთა პაპათა და ნათესავთაგან გამართულნი უდაბნონი გარეჯისანი ჟამთა ვითარებითა აგარიანთა ხელითგან მოშლილი იყო“¹².

ალექსანდრე I-მა (1412-1443) აღადგინა დავითის ლავრა და დოლოს რქის გაუქმებული მონასტრები და ისინი მცხეთის საკათალიკოზოს დაუქვემდებარა, რამაც საკმაოდ გააძლიერა გარეჯის მოშლილი სულიერი და სოციალურ-ეკონომიკური ბაზა. იმავე პერიოდშია აგებული აღდგომის სახელობის ტაძარი და რამდენიმე სათვალთვალო-სადარაჯო კოშკი.

1615 წლის მაცხოვრის აღდგომის ლამეს, ლიტანიობაზე გარეჯელ ბერებსა და მლოცველებს თავს დაესხა შაპ-აბაზ I-ის მოთარეშე ლაშქარი და დაახლოებით 6000 ღმრთისმსახური და 2000-მდე მორწმუნე ამოხოცა, რის გამოც აქ სამონასტრო ცხოვრება 20-30 წლით შეწყდა.

1640 წლს კახეთის მეფის თეიმურაზის ძალისწმენით განახლდა გარეჯის მონასტრები და აღდგა ღმრთისმსახურება.ათორმეტთა უდაბნოთა და წმიდათა და სისხლისმელი და მტერი ქრისტიანეთა შაპაბაზ და სპანი აგარიანთა კახეთსა ზედა და აღაოხრენეს მონასტრები, უდაბნონი, სოფელნი და ქალაქები და წარსტყვევნეს რომელიმე ტყვე და რომელიმე მახვილითა აღასრულეს და გასრულდა წამება მრავალთა და შეეძინეს ქრისტესა... ხოლო ჩუენ ლტოლვილი გარდავედით ლიხთ იმერეთს და დავყავით წელნი ოცდა ექვსი. ხოლო მრავალმოწყალემან ღმერთმან კუაღად გვანა მეფობასა და პატრიონობასვე ჩუენსა ზედა და კუაღად ხელი ვყვავით აღშენებად უდაბნოთა და მონასტრეთა თქუენთა“¹³.

¹² 1428 წლის მცხოვრის სიგელი.

¹³ თეიმურაზ I-ის გარეჯული სიგელი, 1639, ფ. 226. ს. №1037.

ეპისკოპოსი საბა ნინოწმინდელი ბრძანებს: „ოდეს შაპაბას კახეთი აა-ოხრა და ბატონი თუმურაზ იმერეთს გარდავიდა, მას უაშს დავით გარეჯის მონასტრებიც სრულად მოოხრდა და ოდესაც ვითარება შედარებით განი-მუხტა, როდესაც საძარცვ-სანგრევი აღარ იყო, თუმურაზიც დაუბრუნდა კახეთს და იწყო შენება მოოხრებული კახეთისა და მონასტრებისა. მაშინ გარეჯის მონასტრები ზოგი რომელიმე მის დროში აშენდა“¹⁴.

გაურკვეველი მიზეზებით 1650-60-იან წლებში შეწყვეტილი სამონასტ-რო ცხოვრება განაახლა არჩილ შეფერ (1664-75 წწ.). „უდაბნოს დავით გარეჯის მონასტერს და ნათლისმცემელს ესრე და ამა პირსა ზედან რაიმე უამთა ვითარებისაგან თქუენი მონასტერი მოშლილი იყო და მონაზონნი აღარ იდგა“ (ხელ., ფად. №2060), — შენიშნავს შეფერ გარეჯისადმი მიმარ-თულ სიგელში.

ამას ემატება იმავე საუკუნის ერთი დოკუმენტიდან ამონარიდი: „უამთა ვითარებისგან მოოხრებული იყო და შენობა აღარ იყო. ბრძანებითა შანა-ოზის ძემან არჩილმან კვალად შენობა ჩააგდო (აღაშენა), მღვდელ-მონაზ-ვნები და წინამძღვარი დაუდგინა, წლითი წლად გამოსაზრდელი საზრდო განუჩინა“¹⁵, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ გარეჯის მონასტრები მნიშვნელო-ვანი დასაყრდენი იყო ყოველ დროში...

ერთ-ერთი უდიდესი აღმშენებლობითი ეპოქა დაუდგა დავითგარეჯის 1690-იან წლებში. შეფერ ერეკლე I ნაზარალიხანმა (1688-1703 წწ.) და მცხეთის კათალიკოსმა ერთობლივი ძალისხმევით მიიღეს გადაწყვეტილება და გარეჯის მონასტრის წინამძღვრად საეკლესიო საბჭოს (ეპისკოპატს) წარუდგინება შეტად გონებაგამჭრიაზი და ენერგიული ონოფრე მაჭუტამე (ონოფრე — ონისიფორე, ერისკაცობაში ოთარი, მშა ბოლნელი — ბოვნელი ეპისკოპოსისა მაქსიმესი, ლევან ბატონიშვილის თანმხლებნი და თავად ონოფრე წოდებული „სამწევრისის მესთვლე“ — უორდანია, კარბელაშ-ვილი). ერეკლესა და მის ვაჟს, იმამყულიხანს ონოფრესთვის დიდალი დახმარება გაუწევიათ.

ონოფრემ აღაშენა „საყდარი იოგანე მახარებლისა და პალატები, კლ-დის სახლები, გალავანი, კოშკები და საყდარის კანკელი“¹⁶. არქიმანდრიოტმა ონოფრემ პრაქტიკულად მთლიანად შეცვალა მანამდე, საუკუნეების გან-მავლობაში ბარბაროსებისაგან იაკარუმნილი გარეჯის მონასტრის ტაძრები და სული შთაბერა ახალი ცხოვრების დაწყებას. აშენდა დავითგარეჯის გალავანი, სატრაპეზოები დოდოსა და ნათლისმცემელში, პატარა ზომის სენაკები ლავრასა და ნათლისმცემელში. გაფართოვდა იოანე ღვთისმე-ტყველის ეკლესია. გზა გაიყვანეს ბერითუბნის მონასტრამდე, პარალელუ-რად მათ (სამმოს) მტრის წინაშეც უწევდა ბრძოლა „...უსჯულონი ლეკ-

¹⁴ ისტორიული საბუთები, წ. III, 1948, №5.

¹⁵ თ. უორდანია, ქართლ-კახეთის მონასტრები, 1903 წ გვ. 10.

¹⁶ თ. უორდანია, დასხ. ნაშრომი, გვ. 47.

ნი დაგვესხნენ თავსა და მონასტრის კრებულიც დახოცეს და მონასტრის სახმარი ჭურჭელი და საეკლესიო იარაღი წარსტყუევნეს, იაგარევეს და მოახრეს“¹⁷. ბრძოლა ლეკების წინააღმდეგ იყო არაერთგზის, რამაც გადაწყვეტინა დიდ არქიმანდრიტს (წინამდგარს) მონასტრის ძირითადი ტერიტორიისათვის გალავანი აეშენებინა (რაც დასტურდება ბერთუბნის მონასტრის წარწერიდან).

ონოფრე არქიმანდრიტის დროს მოხდა კიდევ ერთი ძირეული ცელი-ლება გარეჯის მონასტერში, კერძოდ, 1702 წელს ნათლისმცემლის, ხოლო 1704 წელს დოდოს მონასტრებს დაენიშნათ წინამდღვრები, რითაც გაფართოვდა სამონასტრო ცხოვრება და სასულიერო მოღვაწეობა.

ყიზილბაშების, ლეკებისა და ოსმალების მუდმივმა თავდასხმებმა და-ვითგარეჯის მონასტერში ცხოვრება შეასუსტა: „ქვსა ოა. ამა ქორონიკონსა ქართლმა და კახეთმა ოხრებაი დაიწყო. უდაბნოც სუსტდებოდა. ხან ოსმა-ლოს ეჭირა, ხან ყიზილბაშს. ჩვენც ავიყარენით მონასტრიდან“¹⁸.

ვახუშტი ბრძანებს: „გარეჯის მთას არს მონასტერნი, კლდესა შინა გამოკუეთილნი, სენაკი, ტრაპეზნი, პალატანი, ზამთარ თბილი, ზაფხულ გრილი... ნათლისმცემელს ზის არქიმანდრიტი, ჩიჩიტურს ზის წინამდღვა-რი, დავითგარეჯის არქიმანდრიტი, ბერთუბანს წინამდღვარი“. ამ აღგილე-ბის აღწერის შემდეგ, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, საუბრობს სომხით-საბარათიანოსა და თაორებზე, რომლებიც გარეჯის მთიდან მოშორებით სახლობდნენ, მაგრამ მაინც ქართლის შემაღებელობაში შემოდიოდნენ.

როგორც ზემოთ ვთქვით, ელნი არიან ის მეჯოგე-ტომები, რომლებიც ზამთრის საძოვრებზე დროებით დასცემდნენ კარევებს და რომლებიც ვახუშტისდორინდელი თაორების წინაპრებად უნდა მივიჩნიოთ, რომელთაც გარე-ჯის სამონასტრო კომპლექსთან და მასში შემავალ ტაძრებთან, მამულებსა და სათიბ-საძოვრებთან საერთო არაფერი ჰქონდათ, თუ არ ჩავთვლით, შო-რიახლოს მათ ხანგამოშვებით გამოჩენას, ისიც მხოლოდ საძოვრებზე.

1704 წლის მონაცემებით, ბერთუბნის მონასტერი თითქმის ცარიელია, თუმცა მას აძიოთ არა დაპკლებია რა. სავარაუდოდ 1716-1717 წლებიდან ეს მონასტერი კვლავ მოქმედია და იქ მოღვაწეობს „იოანე საკაძე, გარეჯის ბერთუბნის მამა და კაცი ლირსი“ (ვახუშტი).

ეტაპობრივად, ხან წყვეტდა და ხან კიდევ ახლიდან იწყებდა სიცოცხლეს დავითგარეჯის მონასტრები. XVIII-XIX საუკუნეებში მომძლავრებული ლეკები აწიო კედნენ და არბევდნენ უდაბნოს; 1772-1791 წლებში დაფიქსირებულა მათი 10-მლე თავდასხმა ხან ბერთუბნისა და ხანაც ნათ-ლისმცემლის ტაძრებზე. ლეკების ამაოხრებელი თავდასხმები იხსენიება, აგრეთვე, 1851-1857 წლებშიც, რამაც საგრძნობლად შეასუსტა სამონასტ-რო ყოფა-ცხოვრება და მოღვაწეობა. მით უმეტეს, ამ პერიოდში საქართ-

¹⁷ თ. ჟორდანია, დასხ. ნაშრომი, გვ. 69.

¹⁸ ხელნ. ფაქ. საქმე №100.

გელოში აღარ იყო სამეურ ხელისუფლება და შესაბამისად დავითგარეჯის მონასტრებს მფარველად შხოლოდ დმერთი დარჩა.

ამის მიუხედავად, აქ მოღვაწეობდნენ ჩვენი ღირსი და დიდი წინაპრები — ონოფრე გარეჯელი (XII ს.), დემეტრე I, სულხან-საბა ორბელიანი, ბე-სარიონ ბარათაშვილ-ორბელიშვილი, ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილი, გაბრიელ საგინაშვილი, გრიგოლ დოდორქელი, ანტონ I, ტიმოთე გაბაშვილი, იოანე ენისელთ მოურავის ძე... აქვე განისვენებენ თავად წმიდა დავით გარეჯელი, წმ. დოდო, ლუკიანე, არსენი, გრიგოლი ხუცეს-მონაზონი, მეფე ალექსან-დრე პირველი, დემეტრე-დამიანე, მეფე გიორგის მეუღლე ქეთვანი... აქვე განისვენებენ ნინოწმიდელი მიტროპოლიტი იოსები (+1711), ნინოწმიდელი ეპისკოპოსი ნიკოლოზი, ბოდბელი მიტროპოლიტი დავითი, ქართლის მტა-ვარებისკოპოსი რომანოზ მონაზონი (+1700) და სხვები და სხვები, მაგრამ გამორჩევით აღნიშვნის ღირსია ის 6000, თუ კიდევ უფრო მეტი წმინდა მამა, ვინც შაპ-აბასის გაბოროტებულ ლაშქარს ვერ გადაურჩა; დღეს მათი წმიდა ნაწილები დავითგარეჯის გაბრწყინებულ მონასტერში მკვიდრობენ.

* * *

დავითგარეჯის მონასტერმა და იქ მოღვაწე ღმერთშემოსილმა მამებმა უდიდესი (და ზოგჯერ გადამწყვეტი) მისია შეასრულეს საქართველოს ტკი-ვილით აღსავსე ისტორიაში. ამ მონასტერმა შექმნა იდეალური ნავთსაყუდე-ლი სასულიერო ცხოვრებისა, სამავალითოა მისი დამოკიდებულება სამეფო-სამთავროებთან და საეპისკოპოსოებთან, მისი ლიტერატურული, სამხატვრო და მთარგმნელობითი სკოლები ფასდაუდებელი ღვაწლით გამოირჩევან და რაოდენ დასანანია ის, რომ XIX საუკუნის ბოლოდან XX საუკუნის 70-იან წლებამდე ამ საოცარ „საღმრთო სახლში“ სიცოცხლე შეწყდა.

მთავარი სათქმელი

1950-60-იან წლებში საგარეჯოს რაიონის სოფელ უდაბნოში ცხოვ-რობდა დაახლოებით 17-20 ადამიანი. ზემდგომი ინსტანციების გადაწყ-ვეტილებით, იგი ჩამოაშორეს მკვიდრ საგარეჯოს რაიონს და მიაკუთვნეს გარდაბანს.

1972 წელს საქართველოს ცკ პირველ მდივნად ედუარდ შევარდნაძე დაინიშნა, ხოლო საგარეჯოს რაიონის პირველ მდივნად — აწ განსვენე-ბული მედეა მეზვრიშვილი.

1975 წლიდან უდაბნოში და შესაბამისად დავითგარეჯის მიმდებარე მიწა-წყალზე დაიწყო სიცოცხლის აღორძინება: იმავე წლის 20 ნოემბერს გამოიცა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს №685-ე დადგენილება „დავით გარეჯის კულტურის ძეგლთა მდგომარეობისა და მათი მოვლა-

პატრონობის გაუმჯობესების შესახებ“, რომლის საფუძველზეც დავით გარეჯის სამონასტრო კომპლექსები თავისი მიმღებარე ტერიტორიით მუზეუმ-ნაკრძალად გამოცხადდა.

დადგენილების ერთ პუნქტში ვკითხულობთ: „12. დავით გარეჯის სამონასტრო კომპლექსი თავისი ტაძრებით, საეკლესიო დანიშნულების შენობა-ნაგებობებითა და მიმღებარე მიწის ნაკვეთებით გამოცხადდეს ისტორიულ მუზეუმ-ნაკრძალად“, რაც გულისხმობს ყველა იმ საეკლესიო ობიექტს, რომელიც 1975 წლის 20 ნოემბრის მდგრმარეობით შედიოდა დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის შემადგენლობაში.

1976 წლის 16 მაისს უდაბნოში თავი მოიყარა თითქმის მთელმა კახეთმა და ქვეყნის ინტელიგენციამ. იმ დღესვე დავითგარეჯში საზეიმო ვითარებაში დაწესდა სახალხო დღესასწაული „გარეჯობა“, დაარსდა კულტურის სახალხო უნივერსიტეტი, დაწესდა „უდაბნოს“ საპატიო მოქალაქის წოდება.

1976-79 წლებში უდაბნოში ასობით ოჯახი დასახლდა, შეიქმნა მეურნეობის მძლავრი კერძი, უშუალოდ დავითგარეჯის კომპლექსის ყველა ტაძრამდე გაყვანილ იქნა საავტომობილო გზა, სასმელი და სარწყავი წყალი, ელექტროენერგია... ეტაპობროვად დაიწყო მეცნიერებათა აკადემიისა და მწერალთა კავშირის გამსვლელი სესიებისა და პლენუმების ჩატარება. ზელისუფლების უშუალო მხარდაჭერით დაიწყო ახალი ეტაპი დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსში შემაგლი ყველა ტაძრისა და ნაგებობის აღდგნის მამულიშვილურ საქმეში. „გარეჯობის“ დღესასწაულზე მოზღვავებული ხალხი ვეღარ თავსდებოდა დავითის ლავრის გალავანში, ამიტომ გადაწყდა ნაწილ-ნაწილ ჩატარებულიყო ღონისძიებები, რაც იმას ნიშნავდა, რომ სანახაობები ჩიჩებატურისა და ბერთუბნის მინდვრებზეც გაიმართობოდა. ერთ-ერთ ასეთ ღონისძიებაზე მოწვეული იყო აზერბაიჯანის დელგაციაც.

1975-85 წლებში დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსისა და სოფელი უდაბნოს აღმშენებლობის საქმეში გაწეული წვლილისათვის მრავალი ადამიანი დაჯილდოვდა „უდაბნოსა და გარეჯის“ საპატიო მოქალაქის წოდებით (მათ შორის ედუარდ შევარდნაძე, გასილ გულისაშვილი, არჩილ ქურდიანი და სხვები), რაც იმას მოასწავებდა, რომ XX საუკუნის 20-30-იან წლებში, საქართველოს გასაბჭოების დროს ხელაღებით ჩამოჭრილი და მეზობლებისათვის გადაცემული მიწების სანაცვლოდ, იმავე ხელისუფლების შედარებით პროგრესულად და ეროვნულად მოაზროვნე მემკვიდრეები ცდილობდნენ, გამოესყიდათ დიდი დანაშაული, რომელიც „ახალფეხადგმულმა“ საბჭოთის მთავრობამ ჩაიდინა საქართველოს წინაშე.

აქვე უნდა აღინიშნოს ედუარდ შევარდნაძის პირადი დამსახურება დავით გარეჯის სამონასტრო კომპლექსის აღმშენებლობის ახალი ეპოქის შექმნაში. იმ პერიოდში მიღებულ ყველა დადგენილებასა თუ ბრძანებულებაში (1975-1985 წწ.), მკვეთრად არის დაფიქსირებული ერთი მეტად უმნიშვნელოვანესი ფაქტი, კერძოდ ის, რომ „დავით გარეჯის სამონასტრო

კომპლექსები (და არა კომპლექსი) ყველა ტაძრით, სამეურნეო და საკულტო შენობა-ნაგებობითა და მიმდებარე მიწის ფართობები ოდითგანვე იყო საქართველოს ისტორიისა და წარსულის მკვიდრი შემადგენელი ნაწილი და მათი მოვლა-პატრონობა მეტად საშური საქმეა“... „არავის არ აქვს უფლება ხელყოს, უდიერად მოჰპერას ან პატივი არ სცეს იმას, რაც ქართველ ერს რწმენითა და სიყვარულით შეუქმნია“. ერთგან მეღეა მეზვრიშვილი ბრძანებს: „დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსი მდგბარეობს საქართველოს ტერიტორიაზე და ის გადაჭიმულია აზერბაიჯანის საზღვრამდე“¹⁹.

რა იყო მანამდე, ანუ 1975 წლამდე?

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 20-იან წლებში წერდა გრიგოლ ლორთქიანიძე: „დაიპერეს თუ არა საქართველო (საუბარია საბჭოთა არმიაზე — მ.ც.) მაშინვე შეუდგნენ მის განაწილებას, ოსმალეთს მიეცა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დიდი ნაწილი შავშეთ-ერუშეთ-არტანი-ფოცხოვით. სომხეთსაც და აზრებაიჯანსაც მიუჭრეს საქართველოს მიწა-წყლის საგრძნობი ნაწილი. სომხეთს მიეცა ურეთწოდებული ნეიტრალური ზონა ალავერდის მადნითა და ქარხნებით, ხოლო აზერბაიჯანს სიღნაღისა და ტფილისის მაზრების ნაწილები ყარაიას ველის აღმოსავლეთ ნახევრით და დავითგარეჯის რაიონით“²⁰.

არ შეიძლება მოკლე კომენტარი არ გაფაკოთ ამ ამონარიდის ირგვლივ. ჯერ ერთი, არ არსებობდა დაყითგარეჯის რაიონი და, მეორეც, აზერბაიჯანს გადაეცა (რაოდენ სამწუხაროც არ უნდა იყოს) გარეჯის ველი და ქვემო ყარაიაზის სექტორის ის ფართობი, რომელიც დაუსახლებელი და აუთვისებელი იყო, ჯამში 658,89 კვ.კმ. რაც იმას ნიშნავს, რომ დავითგარეჯის სამხრეთით, აზერბაიჯანის სკენ არსებული საძოვარ-სათიბების ამიერკავკასიის ცკ-ის უკანონო დადგენილებით, გადაეცა აზერბაიჯანის სსრ-ს, მაგრამ მასში არ მოხვედრილა არც სამონასტრო კომპლექსები და არც მათი მიმდებარე მიწები თუ მამულები.

1938 წელს პარიზში გამოიცა ქართველი ემიგრანტის ალექსანდრე მანველიშვილის წიგნი „საქართველოს საზღვრები“, სადაც ვკითხულობთ: „ის მხარე რომელიც ბოლშევიკებმა ოსმალეთს გადასცეს, შეიცავს: ართვინის ოლქი — 3,339 კვ.კმ. ფოცხოვის ოლქი — 588 კვ.კმ. არტანის ოლქი — 5,137 კვ.კმ. ოლთისის ოლქი — 3,051 კვ.კმ. სულ: 12,115 კვ.კმ. გარდა აღნიშნული მხარეებისა, ბოლშევიკებმა გაასაჩუქრეს საქართველოს ადგილები აღმოსავლეთითაც და სამხრეთ-აღმოსავლეთითაც. სახელდობრ, ბორჩალოს მაზრის ნაწილი 3,182 კვ.კმ. და ზაქათალის ოლქი 3,564 კვ.კმ.

ამრიგად, ბოლშევიკებმა თურქეთს, აზერბაიჯანს და სომხეთს დაუთმეს საქართველოს ტერიტორიის 19,491 კვ.კმ. სივრცე“²¹. როგორც ვხედავთ,

¹⁹ წერილი საქართველოს სსრ მინისტრა საბჭოს, 1975 წლის 10 ნოემბერი, თბილის.

²⁰ გრ. ლორთქიფანიძე, ფიქრები საქართველოზე, პარიზი, 1928. გვ. 118.

²¹ აღ. მანველიშვილი, საქართველოს საზღვრები, 1938, პარიზი, გვ. 18.

ალ. მანგელიშვილი დეტალურად წერს საქართველოდან მოგლეჯილი და ე.წ. „მოძმე“-თათვის უკანონოდ გადაცემული მიწების შესახებ, მაგრამ მათ შორის არც დავითგარეჯის „რაიონს“ და არც გარეჯის „ველებს“ არ ასახელებს.

2006 წელს გამოცემულ წიგნში ვკითხულობთ „1923 წლის 30 აპრილს კომისიის (?) სხდომამ განიხილა შეთანხმების შედეგები და საქართველომ მიიღო კაშის ქედისა და მდ. ალაზანს შორის მოქცეული ტერიტორია, ხოლო აზერბაიჯანს დაუთმო მდ. იორისა და პალანტუკანის ქედს შორის მოქცეული ვრცელი ტერიტორია და მთლიანად ელდარის სტეპიც. გარეჯის მონასტერთან გამავალმა საზღვრის ხახმა საკამათოდ აქცია ის ტერიტორიები, რომლებიც ისტორიულად უშუალოდ ებჯინებოდა მონასტერს და მის კუთვნილებას წარმოადგენდა. ამ მიწების ფართობები (340,300 დესეტინა) ძირითადად საზამთრო საძოვრებსა და სახნავებს შეიცავდნენ“²². აქვე ვაგრძელებთ „1927 წელს კომისიაშ ადგილზე შეისწავლა ტერიტორიები, განსაკუთრებით კი ყარაიბის, ჩათლინის, იორისპირა და შირაქის სტეპები... და 1929 წლის 18 თებერვალს ამიერკავკასიის ცკ-ზ მიიღო „ორი მნიშვნელოვანი“ გადაწყვეტილება: 1. გარეჯის ზამთრის საძოვრების და... 2. ელდარ-სამუხის ზამთრის საძოვრების შესახებ“ (გვ. 54).

„...დადგინდა საზღვარი გარეჯიდან (საკითხავია მისი ომელი პუნქტიდან ან რომელი კომპლექსიდან — მ.ც.) მდ. მტკვრამდე. ამ მონაკვეთზე საზღვრის ხაზი გატარდა შიხლიკარიგნელის უღელტეხილზე გამავალ გზის პირას მდებარე ბორცვიდან, შემდეგ იგი გადიოდა ორ ბორცვზე, შემდეგ თვალსაჩინო წერტილიდან გავლით და შემდგომ ჩიჩისტურის სერსა და ცალკე მდგარ კოშკზე გამავალი მთავრდებოდა ბორცვზე. აღნიშნულის საფუძველზე აქ საქართველომ მიიღო (თუ დაიბრუნა? — მ.ც.) მხოლოდ 2000 დესეტინა მიწის ფართობი. ამასთან ერთად თბილისის მაზრას გადაეცა ის საკამათო ორი ფართობიც (340 და 300 დესეტინა)“²³.

გულითადი მადლობის დირსია დაწყლობოსილი მეცნიერი ასეთი შრომა-ტევადი საქმის შესრულებისათვის, მაგრამ ასევე საინტერესოა, როცა აზერბაიჯანის მხარემ უკან დააბრუნა საქართველოს უკანონოდ მითვისებული მიწის ნაკვეთები, ის სახნავ-საძოვრები ხომ არ იყო, გარეჯის მიმდებარედ რომ არსებობდა? (რაც ამ შრომიდან არ ჩანს).

არც ერთი მეცნიერი არ მიუთითებს იმაზე, რომ საქართველოს იმ ტერიტორიას, სადაც დავითგარეჯის მონასტერი მდებარეობს, აზერბაიჯანის მხრიდან აკრაგს ყაზახისა და აღსტაფას რაიონები, რომელიც ჯერ კი-დევ VIII საუკუნის 30-იან წლებში მურვან ყრუს მიერ იქნა დაარსებული („კასალი“) და რომელიც ხანგამოშვებით ეკუთვნოდა ქართლის მეფებს. დაუსახლებელი, მაგრამ საძოვრებით მდიდარი აღვილის ათვისება დაიწყო

²² ჯ. ჰეჭლია, საქართველოს ტერიტორია და საზღვრები, თბილისი, 2006 წელი, გვ.53.

²³ ჯ. ჰეჭლია, დას. ნაშრომი, გვ.54.

1478 წელს, უზუნ-ჰასანის მიერ ქართლის მონხრებისა და იქ „თათრის ელების“ ეტაპობრივი გამოჩენის შემდეგ. ანუ დავით გარეჯის მონასტრების კომპლექსების სამხრეთით, აზერბაიჯანის თანამედროვე ტერიტორია, ყაზახისა და აღსტაფას რაიონის დიდი ნაწილი ქართლის განმგებლობაში შემოდიოდა. თვით XX საუკუნეში ბოლშევიკებისა და ზოგადად, წითელი საბჭოთის მიერ აზერბაიჯანისთვის გადაცემული სახნავ-საძოვარი მიწების ნუსხაშიც კი არ მოხვედრილა დავითგარეჯის მონასტრის არც ერთი კომპლექსი და ტაძარი.

ამ ბოლო დროს მეტად გაქტიურდა „შავი“ ძალები, რომლებიც ცდილობენ შინაური თუ გარეშე მტრების მონაწილეობით დედა სამშობლოს და დედაეკლესიას მოსწყვიტონ დავითგარეჯი, რომელიც მუდამ იყო და იქნება საქართველოს შემადგენლობაში.

ალგეთის საწვრთნელი ბაზა ნაწილი იყო იმ პოლიგონისა, რომელიც საბჭოთა კავშირის გენშტაბის ბრძანებულებით 1948 წლის აგვისტოში გამოეყო საქართველოსა და აზერბაიჯანის სს რესპუბლიკებს. ეს იყო ჯამში 24850 ჰექტარი მიწა, სადაც განთავსდა საარტილერიო-სასწავლო პოლიგონი. საბედნიეროდ, სამხედრო-სასწავლო პოლიგონი 1991 წელს გაუქმდა. პარალელურად შეიქმნა სპეციალიზებული სამთავრობო კომისია ე.წ. ოპოზიციური ძალების ჩართულობით და აღგილზე შესწავლამ ცხადყო, რომ სამხედრო-საწვრთნელი ბაზის — პოლიგონის დროს ნამდვილად დაზიანდა დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსი. ამის მიუხედავად, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვის, მაინც გახდა საჭირო პოლიგონის გახსნა და 1996 წლის მარტში ალგეთის პოლიგონი კვლავ აღადგინეს და შეტანილი იქნა უფრო დიდი სამხედრო ტექნიკა, ვიდრე ეს 1948-1991 წლებში იყო.

1997-1998 წლებში მეცნიერთა აზრი ორად გაიყო იმის თაობაზე, სამხედრო პოლიგონი ზიანს ნამდვილად აყენებდა თუ არა დავითგარეჯის მრავალსაუკუნოვან ნაგებობებს... ამის მიუხედავად, 1998 წელს ჯერ გამოიცა პრეზიდენტ შევარდნაძის ბრძანებულება პოლიგონის გაუქმებისა და დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის აღდგენა-დაცვის შესახებ, შემდეგ კი, მსგავსი გადაწყვეტილების შემცველი განაჩენი სასამართლომაც გამოიტანა.

სადღეისოდ ისევ არსებობს პოლიგონი მონასტრიდან 5-10 კილომეტრის დაშორებით. იყენებენ (სავარაუდოდ) 40 მმ. კალიბრის იარაღს, რომელიც ნამდვილად აყენებს ზიანს სამონასტრო ანსამბლს. აქვე უნდა შემოვკრათ განგაშის ზარები, რაღაც ქართულ მიწაზე, რომელიც დღეს აზერბაიჯანს ეკუთვნის, დავითგარეჯის მონასტრიდან და საქართველოს საზღვრიდან 15-იმდე კილომეტრში აზერბაიჯანის სამხედრო-საწვრთნელი ბაზა მოქმედებს (გაცილებით დიდი ტექნიკით), რომელიც უაღრესად მძიმე ვითარებას ქმნის

მონასტრისათვის.

ჩემი ყურადღება მიიპყრო ერთმა უმნიშვნელოვნესმა გარემოებამ. კერძოდ, 2011 წლის 30 მარტი-5 აპრილის „საერთო გაზეთი“-ს ფურცლებზე დაიბეჭდა ინტერვიუ მურაზ ნაგიევთან, რომელშიც ვკითხულობთ: „საქართველოს ის ნაწილი, სადაც აზერბაიჯანელები ცხოვრობენ, დროთა განმავლობაში აზერბაიჯანს უნდა შეუერთდეს — ეს გეგმა არსებობს“. „დიდი ინტერესი არის აზერბაიჯანის მხრიდან, რომ აზერბაიჯანელებით დასახლებული ქართული ტერიტორიები აზერბაიჯანს შეუერთდეს — ამას ვაცხადებ მე, მურაზ ნაგიევი, ეროვნებით აზერბაიჯანელი, ისლამის მიმდევარი, ქართული გულით და ქართული სულით“ (იქვე, გვ. 5). ამას წერს ადამიანი, რომელმაც იცის, რას ამბობს და არც ერიდება სიმართლის თქმას. ერთი წლის წინ ნათქეამი მურაზ ნაგიევის სიტყვები ახლახან გამახსენდა, როცა შევიტყვე, რომ დავითგარეჯის მონასტერს საფრთხე დაემუქრა.

გასაკვირიც არაა, და იცით რატომ? აქვე მოგახსენებთ!

დიმიტრი თუმანიშვილსა და მარინე ბულიას ინიციატივით დ. ჩუბინაშვილის ცენტრმა გამოსცა წიგნი დავითგარეჯის მონასტრებზე, სადაც ვკითხულობთ: „ყოვლადწმინდა ღმრთისმშობლის სახელობის ეს მონასტერი (საუბარია ბერთუბნის მონასტერზე — მ.ც.) მრავალმოის უკიდურეს სამხრეთ ნაწილში, წმინდა დავითგარეჯელის ლავრიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით, პირდაპირი ხაზით 6 კილომეტრის დაშორებით, მდებარეობს თანამედროვე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე“²⁴.

ეს არის პირველი ტექსტი, სადაც ავტორები თამამად და ხმამაღლა აცხადებენ იმას, რომ ბერთუბნის მონასტერი თურმე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მდგარა. არადა, არსებობს რუკა, რომლის მეორე, კორექტირებული და შევსებული გამოცემის რედაქტორი გახდავთ დიმიტრი თუმანიშვილი, სადაც ბერთუბანი მოქცეულია საქართველოს კანონიერ სიურცეში, ანუ იქ სადაც ნამდვილად არის! იბადება კითხვა: რატომ არის სხვაობა 2010 წელს გამოცემულ ტექსტსა და რუკას შორის? (რუკა 1).

კიდევ ერთხელ გაუიმეორებ, რომ 1922-38 წლებში აზერბაიჯანს გადაეცა ქართული მიწების ნაწილი, მაგრამ არც ერთი სახის ლიტერატურაში არ არის აღნიშნული, რომ მათ შორის იყო დავითგარეჯის მონასტრის მიწები, ან ახლომახლო მდებარე ტერიტორია.

1964 წელს მოსკოვში სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს დავალებით სსრ კავშირის გეოლოგიის სახელმწიფო კომიტეტმა მოაშადა ფართოტანიანი გამოცემები, სადაც ფერადი, ილუსტრირებული რუკები გვამცნობენ, რომ დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსში შემავალი ყველა ტაძარი, მათ შორის ბერთუბნის მონასტერი

²⁴ დავითგარეჯის მონასტრები, ნათლისმცემელი, ბერთუბანი, თბილისი, 2010 წ. გვ. 90, გამოსცემად მოაშადეს მარინე ბულიამ და დიმიტრი თუმანიშვილმა, ტქესტი: მ. ბულია, ა. კოლხევა, დ. თუმანიშვილი, თ. ჯოვანა.

და მიმდებარე მამულები, საქართველოს ეკუთვნის (რუკა 2).

გარდა ამისა, არსებობს რუკა, რომელიც მოამზადა მეცნიერების ჯგუფმა, მასზე გარკვევითაა ნაჩვენები ის მიწები, რომლებიც საბჭოთა კავშირის დროს გადასცეს აზერბაიჯანელებს, მაგრამ დავითგარეჯი აქაც (ღმრთის მაღლით) ხელშეუხებელია! (რუკა 3).

აზერბაიჯანში მცხოვრები ქართველი მეგობრის წყალობით (მის ვინაობას არ ვასახელებ ორი მიზეზის გამო: ან აზერბაიჯანელი, ან კიდევ ქართველი „სამართალდამცემელები“ მიაკითხავნ), ხელთ ჩამიგარდა წიგნი, რომელიც დამტკიცებულია აზერბაიჯანის განათლების სამინისტროს და სახელმწიფო საგამოცდო კომისიის მიერ უმაღლესში შემსვლელი აბიტურიენტებისა და დამამთავრებელი კლასის მოსწავლეთათვის²⁵, რომლის აუტორები არიან აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემიის წამყვანი მეცნიერებონსულტანტები და ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორები (მახმუდლუ, მამედოვა, ზეინალოვი, აბდულაევი, მამედოვი და აგაევი). წიგნში მოთხოვთ მოკლედ ზოგადი ისტორია კაცობრიობისა, ბოლოში დართული აქვს ფერადი რუკები.

ამ რუკებში ყველაზე დიდი უსამართლობა და სიყალბე ისაა, რომ თბილისი თურმე აზერბაიჯანის შემადგენლობაში შედიოდა საუკუნეების წინ და კიდევ: დღევანდელი მონაცემებით, თბილისამდე არსებული მიწები (მურაზ ნაგივის თქმისა არ იყოს, აზერბაიჯანელებით დასახლებულ ადგილებს არსებული გეგმის მიხედვით აზერბაიჯანის სახელმწიფო შეიერთებსო) აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საკუთრება ყოფილა! (რუკა 4-5).

ეს არის უდიდესი დანაშაული, ნამდგინი მტრობა ჩვენი ქვეყნისა და ერისა, ეს არის ჩვენი მეცნიერებისა და პოლიტიკოსების უსუსურობის გამოხატულება, რომელთაც, უკეთეს შემთხვევაში, არ იციან და არც აინტერესებთ, რა წერია მეზობელი ქვეყნების ისტორიისა და გეოგრაფიის სახელმძღვანელოებში; მეტიც, შენს ქვეყანაში, შენს ერს ატყუებ, რომ თურმე „დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ნაწილი სადაცო ტერიტორიას არ წარმოადგენს და საბჭოთა კავშირის დროიდან აზერბაიჯანის ტერიტორიად ითვლება“ (ნ. კალანდაძე, საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე) ... რა შეიძლება ამას სახელად დაერქვას?

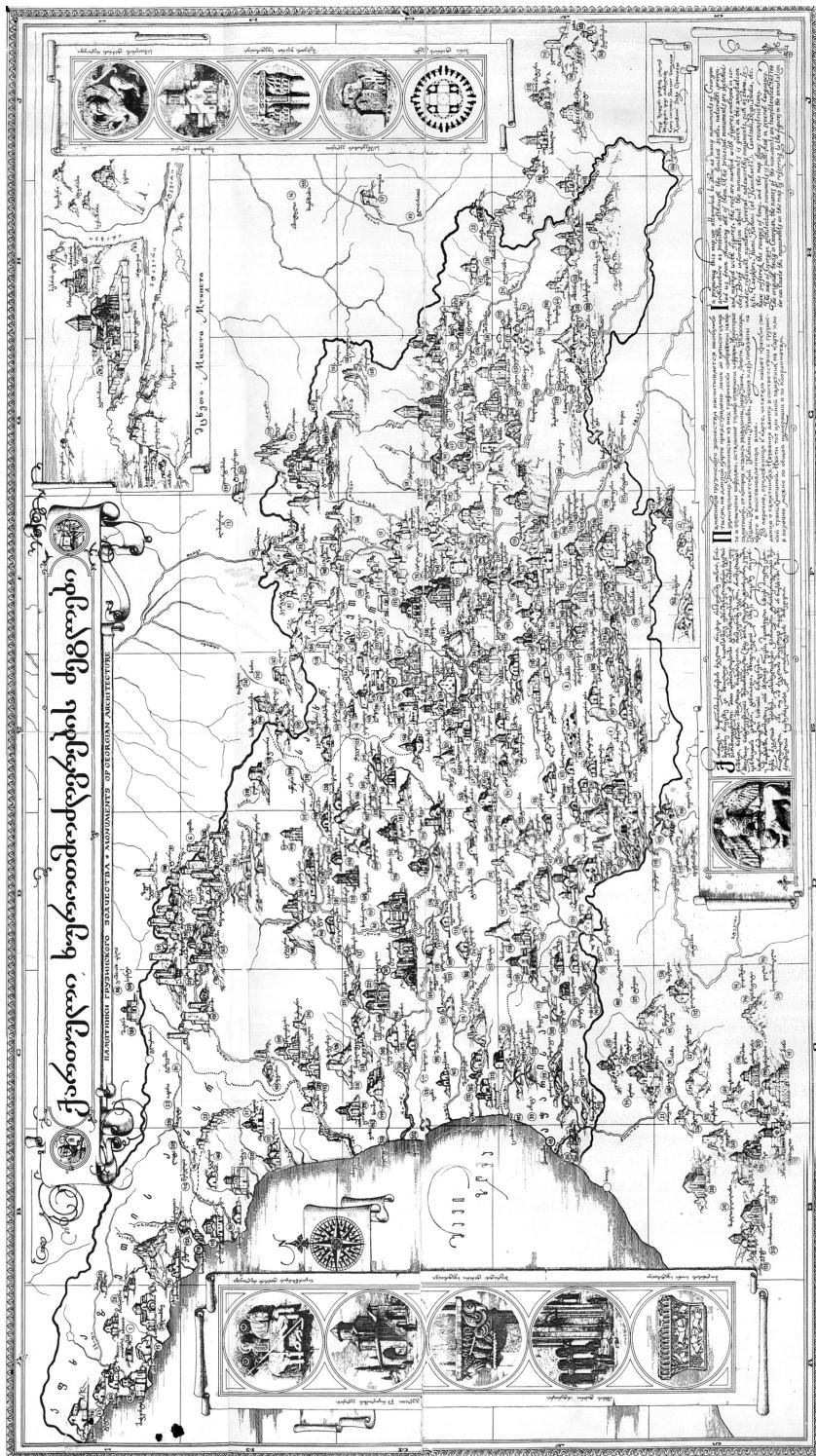
ბოლოთქმა

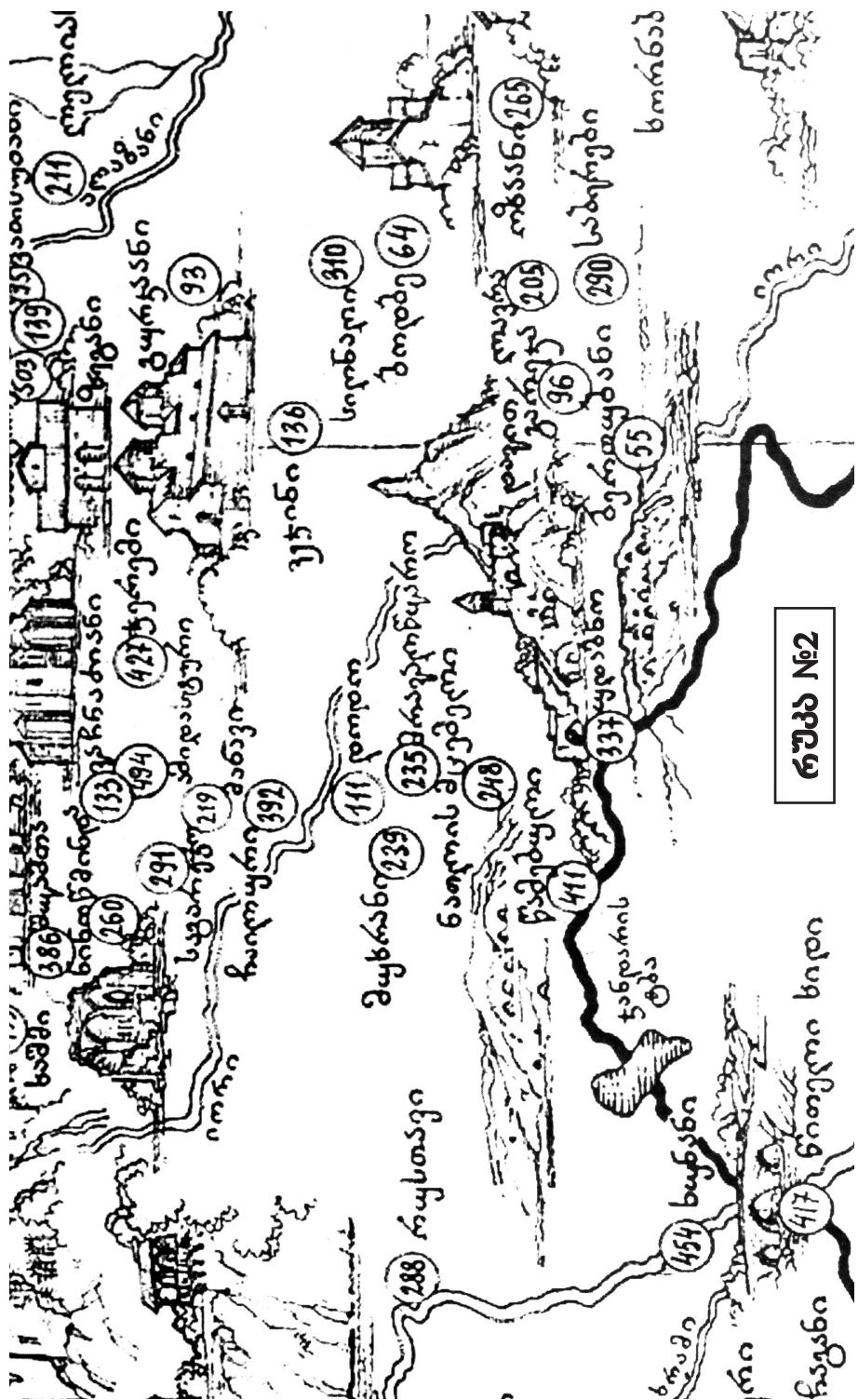
აზერბაიჯანის ხელისუფლება ეცდება იმ გეგმის განხორციელებას, რომელიც მურაზ ნაგივმა ბრძანა, და რომლის დადასტურებას ის სკანდალური რუკები წარმოადგენს, რომლებიც თას ახლავს წინამდებარე წერილს...

ნაცვლად იმისა, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ ხელი შეუშალოს

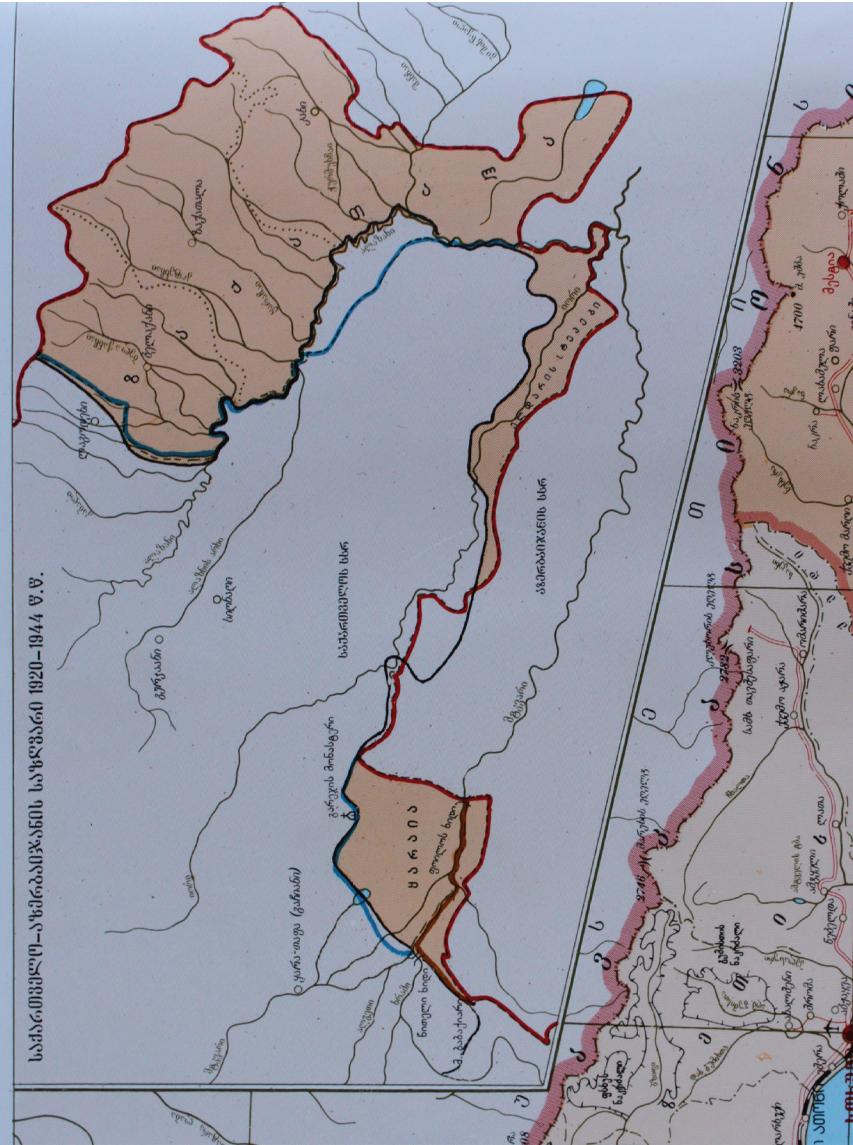
²⁵ რუსულ-აზერბაიჯანულ ენებზე, გამომცემლობა აბიტურიენტი, 2007 წელი, ბაქო.

10 N
ՕՐԵԿ

ନେଟ୍ୟୁକ୍ତ ନଂ ୨

მუნიციპალიტეტი 2003 წელს

რესპუბლიკის გეოგრაფიული
ნიუბრანი და რელიეფული საზღვრები, 1917 წ.

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრები
1920 წ. 7 მაისს ძირი უკავებს სენატურა-
ჩრდების თანხმის დ

ცილილურების საქართველო-აზერბაიჯანის
საზღვრები 1920 წლის 12 ოქტომბერი
ასატრიუმი წელშემცირების თანამდე
ცილილურების საქართველო-აზერბაიჯანის
საზღვრები 1921 წლის 15 ნოემბერ-
რის ხელშემცირების თანამდე
საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრები
1944 წლის 1 აპრილის მდგრად-
რეგიონი

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრები
რეგიონი სამოწვევო გადასტუ-
აზერბაიჯანის სამართლებულო გადასტუ-
აზერბაიჯანის სამართლებულო გადასტუ-

რუპა №3

КАРТА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

(составлена информационным отделом МИД АДР в 1920 году для "Адрес-календаря Азёрбайджанской Республики")

ŞƏRTİ İŞARƏLƏR

- Azərbaycan Cumhuriyyətinin sərhədləri
- Gürcüstan Respublikasının sərhədləri
- - - Osmanlı imperiyası və İranın sərhədləri
- Qəzaların sərhədləri
- ■ ■ Gürcüstanla mübahisəli ərazilər
- ■ ■ Ermənistanla mübahisəli ərazilər
- ● Quberniya, qəza şəhərləri və kəndlər

Ազգային Հանրապետության սահման 1920 թվական

ПОТЕРЯ ЗАНГЕЗУРА, КАРАЯЗЫ И БОРЧАЛЫ

(Источник: www.tarix.az)

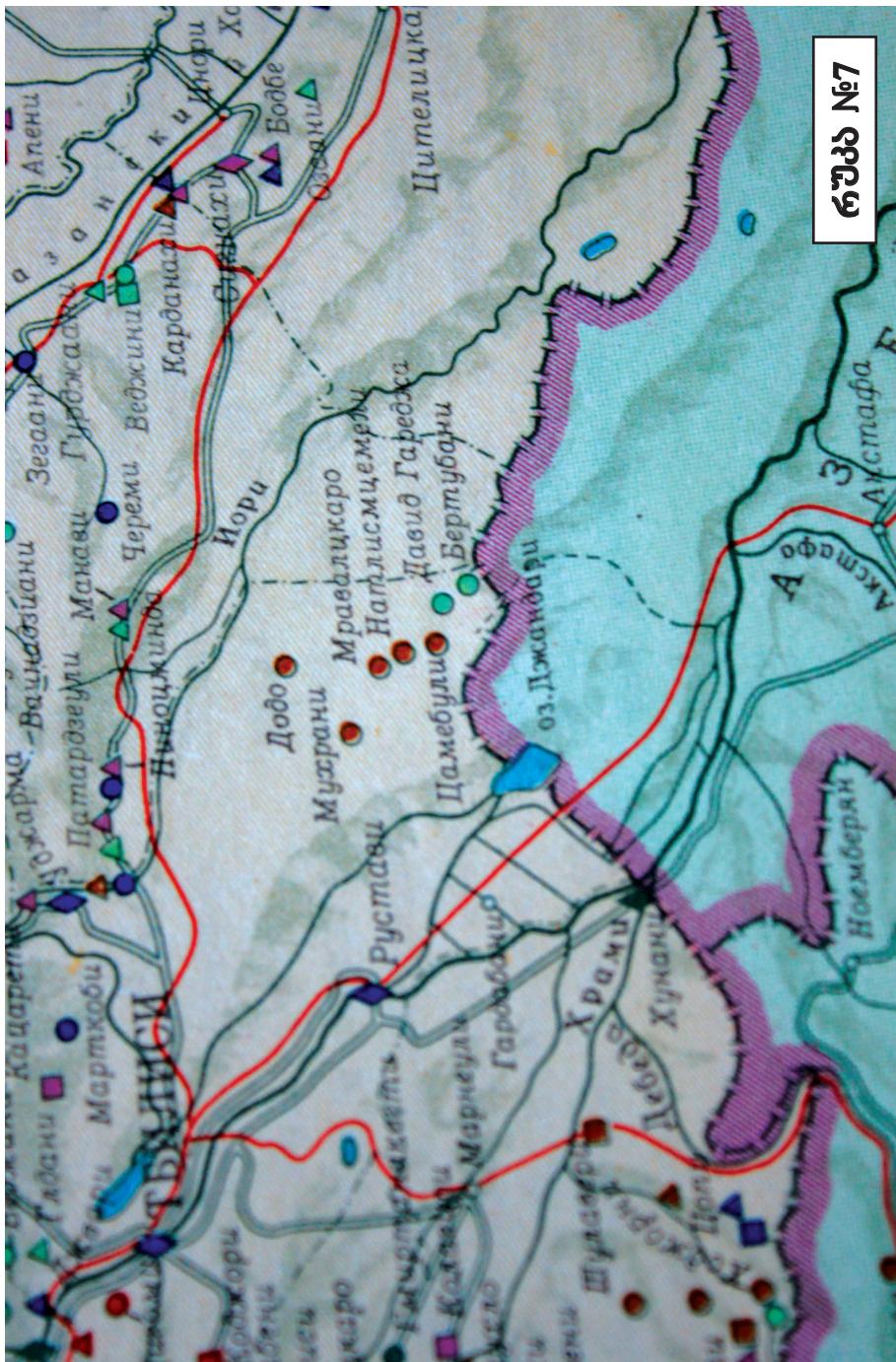

ŞƏRTİ İŞARƏLƏR

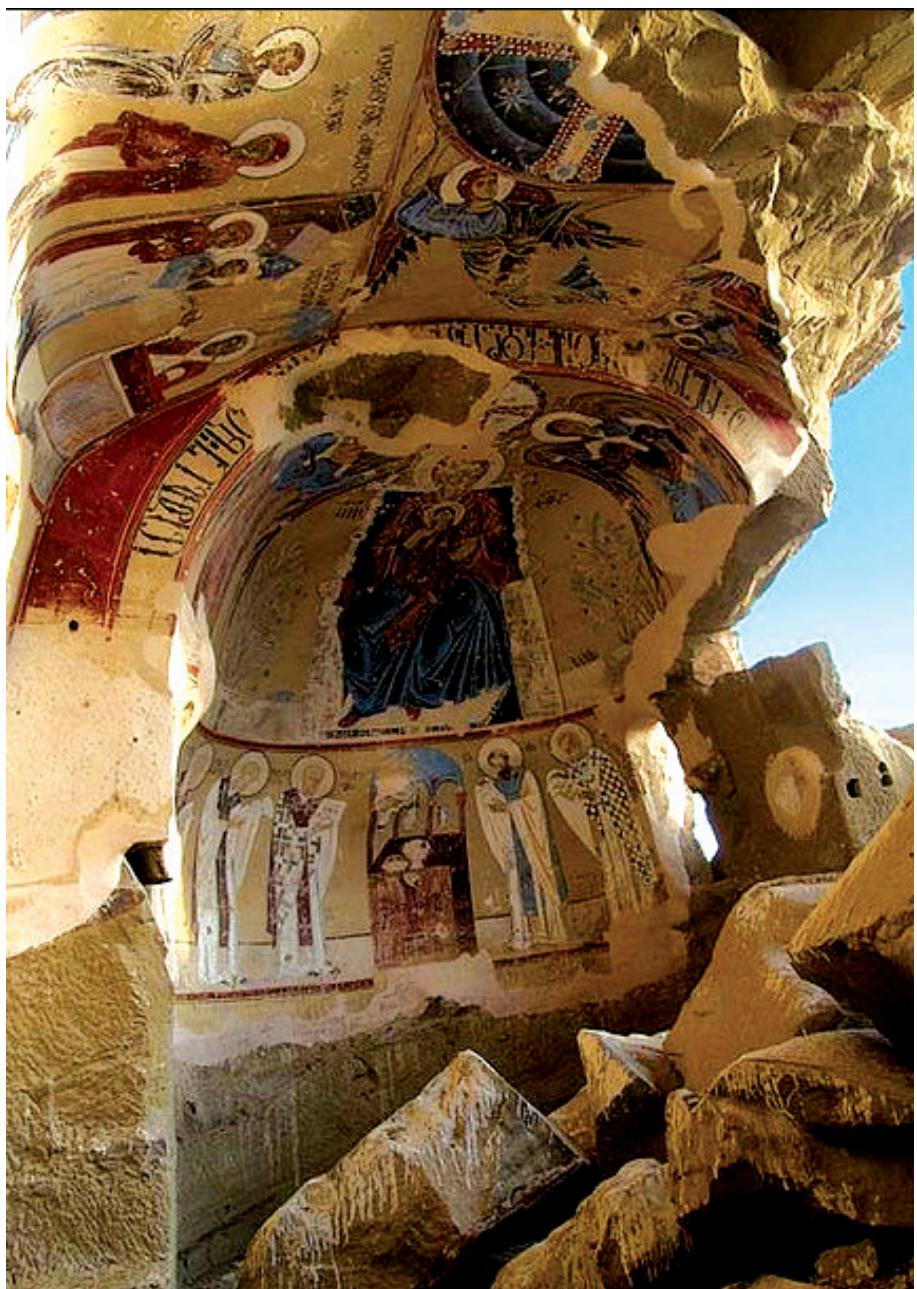
- Azərbaycan torpaqlarında yaradılmış erməni dövləti
- Ermənistana verilən ərazilər
- Gürcüstana verilən ərazilər
- Dağıstana (Rusiyaya) verilən ərazilər

№5

ରୂପେ ନେୟ

დავით გარეჯის სამონასტრო კომპლექსი, ბერისუბანი.

„მოკეთებს“ თავიანთი ზრახვების განხორციელებაში, ხმამაღლა აცხადებენ, რომ „დავით გარეჯის უდაბნოს მონასტრი აზერბაიჯანს ეკუთვნის“ (ნ. რურუა, კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრი). ისევე როგორც ნ. კალანდაძეს, ნ. რურუასაც სრული უფლება აქვს თავისი პირადი საკუთრებიდან ვისაც უნდა და რაც უნდა ის აჩუქოს, მაგრამ იგივე უფლება იმაზე, რაც ერმა მრავალი საუკუნის განმავლობაში ზღვა სისხლის დაღვრის ფასად შეინარჩუნა, ნამდვილად არ აქვს. მაგრამ აქვე იმასაც შევნიშნავთ, რომ იმ ვითარების გამო, რომელიც დღეს დაგითვარეჯთან დაკავშირებით შეიქმნა, ნ. კალანდაძესა და ნ. რურუასთან შედარებით გაცილებით მეტი პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ქართველ მეცნიერებს, კერძოდ, ხელოვნებათმცოდნებსა და ისტორიკოსებს, რომელთაც დ. თუმანიშვილისა და მ. ბუღლიას ზემოხსენებული ნაშრომი, სადაც ბერთოუბანი პირველად და თანაც სრულიად დაუსაბუთებლად აზერბაიჯანისთვისაა მიკუთვნებული, უპასუნოდ დატოვეს.

ერთხელ კიდევ შევახსენებთ ყველას, არასოდეს, არც ერთ ეპოქაში დავითგარეჯის ღვთივაურთხეული სამონასტრო კომპლექსები არ ყოფილა არც ერთი სხვა ქვეყნის მფლობელობაში, ხანგრძლივად არც მტერი დაპატრონებია და დღემდე ლოცვითა და ბრძოლით მოაღწია! დღეს თუ ვინმე შეეცდება მტრის წისქვილზე დაასხას წყალი და დაგითვარეჯის მონასტრების კომპლექსებიდან რომელიმეზე თქვას საქართველოს არ ეკუთვნისო, მას ბერქა ყაქის ბედი არ ასცდება!

* * *

როგორც ტექსტშიც არაერთხელ აღვნიშნეთ, ამ წერილის მიზანი მხოლოდ დაგითვარეჯის მონასტრების (სამონასტრო კომპლექსის) ტერიტორიული კუთვნილების საკითხის გარკვევა.

საკითხზე მუშაობისას გავეცანით რა მრავალრიცხოვან საინტერესო თუ ნაკლებად საინტერესო დოკუმენტს, რუკასა და ნაშრომს, გვაქვს უფლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა:

1. საქართველოს ერთ-ერთ ულამაზეს ისტორიულ კუთხეში – კახეთში, თანამედროვე საგარეჯოს რაიონის კლდოვან-ქვიშიან მხარეში, ასურეთიდან წმიდა ოოვანე ზედაზნელთან ერთად ჩამოსულმა და გარეჯის უდაბნოში სამოღვაწეოდ დამკვიდრებულმა წმიდა მამა დავითმა VI საუკუნეში დაარსა დმრთის სახლი, მონასტერი, შემდეგ დაგითვარეჯად წოდებული, რომელიც მომდევნო საუკუნეებში გაიზარდა, გაფართოვდა და ძლიერ და სამონასტრო კომპლექსად ჩამოყალიბდა (წყარო – ქართლის ცხოვრება, ვახუშტი, ჯვახიშვილი, ბერძენიშვილი, ლომინაძე....).

2. დღევანდელი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ყაზახისა და აღსტაფას რაიონების დიდი ნაწილი XX საუკუნის I ნახევრამდე შედიოდა საქართველოს შემადგენლობაში და იქ ქართველებს ჰქონდათ სამოვრები და სათი-

ბები, რომელთაც ხშირად განკარგუდა ხან სამეფო ოჯახი, ხანაც კი და-
ვითგარეჯის საარქიმანდრიტო (წყარო — ვახუშტი, 19 18-21 წ.წ. ისტორიული
დოკუმენტები, გრ. ლორთქიფანიძე, ალ. მანველიშვილი).

3. სსრ კავშირის ცენტრალური კომიტეტისა და ამიერკავკასიის ცკ-ის
უკანონო დადგენილებებით, 1922—1936 წლებში საქართველოს ჩამოეჭრა
მიწები და ასევე უკანონოდ გადაეცა აზერბაიჯანის რესპუბლიკას, მათ
შორის საგარეჯოს რაიონის საზღვრისპირა საძოვრები, თუმცა ამ მიწებზე
დავითგარეჯის არცერთი მონასტერი არ მდგარა, რაც იმას ნიშნავს, რომ
დავითგარეჯის ყველა მონასტერი კვლავ საქართველოს შემადგენლობაში
დარჩა (წყარო — 1922-1938 წლების ისტორიული დოკუმენტები, სეა ფ.N:
607, დ. მუსხელიშვილი, ჯ. კეკელია).

4. 1929 წლს, ამიერკავკასიის ცენტრალური კომიტეტის განკარგულე-
ბით, შექმნილმა დროებითმა სამთავრობო კომისიამ ადგილზე შეისწავლა
აზერბაიჯანის რესპუბლიკისათვის გადაცემული მიწების საკითხი და
იმავე წლის ოქტომბერში საქართველოს სახელმწიფოს უკანვე დაუბრუნა
ა) 16 388 ჰექტარი, ბ) 2000 დესეტინა და გ) 340 და 300 დესეტინა მიწის
ფართები, რომლებზედაც, მართალია, დავითგარეჯის მონასტრები არ იდგა,
მაგრამ მათი უკანვე დაბრუნება უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო ჩვენი
ქვეყნისათვის (წყარო — აზერბაიჯანის ეროვნული არქივების სააგენტოს
მასალები, ასევე სეა უახლესი ისტორიის არქივი N: 607, საქმე — 2231,
2533, 2540).

1963 წლს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსა და სსრ კავშირის მინის-
ტრთა საბჭოს ერთობლივი დაგალების საფუძველზე სსრ კავშირის გეოლო-
გიის სახელმწიფო კომიტეტმა დაიწყო მუშაობა მოკავშირე რესპუბლიკების
(მათ შორის საქართველოსა და აზერბაიჯანის სსრესპუბლიკების) ატლას-
ების შექმნა-მოშხადებაზე. უშუალოდ ამ საქმეს კოორდინაციას უწევდა
კარტოგრაფიისა და გეოდეზიის საკავშირო მთავარი სამმართველო.

1964 წლის მაისში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ვახუშ-
ტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის წარდგინებითა და საკავშირო
გეოლოგიის სახელმწიფო კომიტეტის დასკვნის საფუძველზე სსრ კავშირის
მინისტრთა საბჭომ (ხრუმშოვი, კოსიგინი) მოიწონა და გამოსაცემად დაამტ-
კიცა საქართველოს სსრ ატლასი რუსულ ენაზე. ატლასის სარედაქციო
კოლეგია (ბერძნიშვილი, ძოწენიძე, ჯავახიშვილი, კეცხოველი, ცხაკაია,
მარუაშვილი, ჯაფარიძე) აქტიურად თანამშრომლობდა სსრ კავშირის მეც-
ნიერებათა აკადემიის გეოგრაფიის, ისტორიისა და კარტოგრაფიის ინსტი-
ტუტებთან (მათ შორის — კრეიიტერი, კუზნეცოვი, მურატოვი, რენგარტენი,
სმირნოვი, სობოლევი, გერასიმოვი, გვოზდეცი, გრიგორიევი, მარკოვი, სოჩა-
ვა, სუკაჩოვი და სხვ.) რამდენიმეთვაზნ დაძაბული მუშაობის შედეგად დაიღი
საბჭოთა სისტემის დროს მანამდე არნახული ობიექტურობის გამომხატველი
ატლასი, რომელიც „შესაბამება საერთაშორისო გეოგრაფიული კავშირის

ნაცინალური ატლასების კომისიის რეკომენდაციებს და ითვალისწინებს როგორც საქართველოს, ისე მეზობელი ქეყნების გეოგრაფიისა და ისტორიული განვითარების თავისებურებათა სპეციფიკას“ (წყარო – სსრ კავშირის ნაციონალური ატლასების მთავარი სარედაქციო საბჭოს წინასიტყვაობა, მოსკოვი, 1964 წ. რუსულ ენაზე, გვერდი 8).

ამ ატლასზე დაყრდნობით ვაკეთებთ შემდეგ დასკვნას:

5. საქართველოს სსრ ატლაში შეტანილი რუკა – საქართველოს არქიტექტურის ძეგლები – არის ყველაზე ობიექტური, მიუკერძოებელი და სანდო წყარო იმისათვის, რომ საბოლოოდ დაზუსტდეს და გაირკვეს დავითგარეჯის მონასტრების ტერიტორიული კუთვნილების საკითხი. ეს რუკა არის ნათელი გამოყლინება და დაღასტურება იმისა, რომ დავითგარეჯის მონასტრებიდან არც ერთი არასოდეს არ მდგარა აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, ანუ საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრებს მიღმა და სამონასტრო კომპლექსში შემაგალი ყველა მონასტერი, ტაძარი თუ მიმდებარე ტერიტორია დღიდან მისი დაარსებისა სრულიად და მოუკლებლად ეკუთვნის საქართველოს სახელმწიფოს, ქართველ ერსა და საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელ ეკლესიას (წყარო – საქართველოს სსრ ატლასი, 1964 წელი, მოსკოვი, გვერდი 267–268, რუსულ ენაზე). (რუკა 6-7).

6. ამ რუკით, როგორც ერთადერთი სანდო და საფუძვლიანი გამოცემით ანულირდა, უკანონოდ გამოცხადდა და გაუქმდა მანამდე არსებული ყველა დოკუმენტი და რუკა, სადაც მითითებულია, თითქოს დავითგარეჯის მონასტრების ნაწილი მდებარეობს აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. ეს რუკა არის ოფიციალური საბჭოთა მთავრობის მიერ აღიარებული და გამოცემული კანონიერი დოკუმენტი და სახელმძღვანელო ამ პრობლემის საბოლოოდ აღმოსაფხვრელად.

ჯერ კიდევ 2007 წლის აპრილში აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილემ გაახმიანა აზერბაიჯანის სახელმწიფოს პოზიცია და დავითგარეჯის უწოდა ალბანელების მიერ აგებული საეკლესიო ნაგებობა (რაც აბსოლუტურად აბსურდულია), რასაც მოჰყვა საქართველოს საგარეო საქმეთა მაშინდელი მინისტრის გამოხმაურება, და ამიტომ გაგრძელება აღარ ჰქონია... იმავე პერიოდში აზერბაიჯანელებმა მოითხოვეს დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის საერთო ტურისტულ ზონად გამოცხადება (ქართულ-აზერბაიჯანული), რაზეც სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა იღდა II მოკლედ და მკაფიოდ უპასუხა: „დავითგარეჯის მონასტერი ქართული სიწმინდეა და ის დღიდან დაარსებისა დგას მხოლოდ და მხოლოდ ქართულ ნიაღაგზე და აქვე უნდა იდგეს“.

2012 წლის მაისში კვლავ დაიწყო შეტევა დავითგარეჯის მონასტრებზე და კვლავ დაისვა საკითხი მისი ტერიტორიული კუთვნილების თაობაზე... სამწუხაროდ, უმაღლესი სახელისუფლებო ეშელონებიდან მომდინარე

სრულიად უსაფუძვლო განცხადებები (რურუა, კალანდაძე), მეზობელი აზერბაიჯანლებისათვის ხელმოსაჭიდი აღმოჩნდა და ბუნებრივად მათი გააქტიურება გამოიწვია. საქართველოს მოქმედი ხელისუფლება დაუფარავად და აშკარად ცდილობს გაასხვისოს ქართველი ხალხის სისხლით მორწყული მიწა და მასზე განთავსებული მართლმადიდებლური სიწმინდეები, კიდევ ერთხელ ვამბობთ მის გასაგონად: არცერთ ხელისუფლებას უფლება არა აქვს ხელყოს ის, რაც მთელი ერის საკუთრებას წარმოადგენს.

დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსში შემაგალი ყველა მონასტერი, ტაძარი, საეკლესიო ნაგებობა და მიმდებარე ტერიტორია დღიდან მისი დაარსებისა დღემდე (და მომავალშიც ასე იქნება დმრთის წყალობით) მთლიანად მდებარეობს საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრებს შიგნით, მთლიანად „ქართულ ნიადაგზე“ და თუ ვინმე არღვევს ამ საღმრთო სახლის მყუდროებას და ვინმე ცდილობს მის გასხვისებას, ამ მცდელობას მხოლოდ და მხოლოდ შეიძლება ერთი სახელი დაერქეას — დალატი....

დავითგარეჯი საქართველოა და მისი სისხლითა და ცრემლით დაწერილი ისტორიის განუყოფელი ნაწილია.

თბილისი, 2012 წლის 10 ივნისი.

